

ler yapmıştır (*Buğyetü't-taleb*, VII, 3199).

4. *Şerhu'l-Ĥamâseti'l-ülâ*. Ebû Temmâm'ın *el-Ĥamâsetü'l-kübrâsının* şerhidir. 5. *Kitâbü Fazlı (Tafđili) Ebî Nüvâs ('alâ Ebî Temmâm)*. 6. *Aĥbâru Ebî Temmâm ve'l-muĥtâr min şî'rih*. 7. *Resâ'il ilâ Seyfiddevle*. 8. *'Amelü Kitâbi'l-'Ayn li'l-Ĥalil b. Aĥmed*. İlk Arapça sözlük olan *Kitâbü'l-'Ayn*'da mevcut kullanılmayan kelimelerle bazı şevâhid ve tekrarların atılıp gerekli ilâvelerin yapılmasıyla oluşturulmuş bir ihtisardır. 9. *Muĥtaşaru Târiĥi't-Taberî*. 3000 varak hacminde olduğu belirtilen eser isnat ve tekrarların çıkarılması ve 303 (915) yılından Şimşâtî'nin zamanına kadarki kısımların eklenmesiyle meydana getirilmiştir. 10. *Te'timmetü Kitâbi'l-Mevşil li-Ebî Zekeriyâ (Ye'zid b. Muĥammed) el-Ezdî*. Esere 322 (934) yılından Şimşâtî'nin zamanına kadarki olayların eklenmesiyle oluşturulan kitap İbnü'l-Ezrak el-Fâriki'nin *Târiĥu Meyyâfârikin ve Âmid*'inin kaynaklarındandır. 11. *Kitâbü Muĥtaşaru fihhi Ehli'l-beyt*. 12. *Kitâbü'l-Burĥân fi'n-naşşî'l-celî 'alâ Emîri'l-mü'minin 'Alî*. Meclis'in *Biĥârü'l-envâr*'ında bundan nakiller yapıldığı kaydedilmektedir.

Kaynaklarda Şimşâtî'ye nisbet edilen diğer bazı eserler de şunlardır: *el-Envâr ve's-şimâr*, *'Amelü şî'ri Diki'l-Cin ve şun'uh*, *Risâle fi's-şî'r*, *el-Ĥalem*, *Ebyâtü'l-me'ânî*, *Risâle fi Maĥşûreti Sa'îd b. Şadaĥa el-Hâşimî*, *el-Müşelleş (eş-şahîh) fi'l-luĥa*, *el-Maĥşûr ve'l-memdüd*, *el-Müzekker ve'l-mü'ennes*, *Ġaribü'l-Ĥur'ân*, *el-Mücrâ (el-Munşarif) fi'n-naĥv*, *er-Red 'alâ men ĥaĥta'e Ebî Sa'îd es-Sîrâfi*, *Risâle fi zimmiyyin kâbele'l-cemile bi'l-ĥabîh*, *el-Beyân ammâ mevveĥe bihi'l-Ĥalidiyyân*, *el-Vâziĥ*, *el-Müveşşak*, *eş-Şihâb*, *Risâle li'ibĥâli aĥkâmî'n-nücüm*, *en-Naĥv*, *el-Muĥâbene*. Şimşâtî'nin öğrencisi Ahmed b. Ali en-Necâşî, Ebû Nasr b. Reyân'ın hattıyla yazılmış bir listede Şimşâtî'nin daha başka eserlerinin de bulunduğunu, ancak kendisinin Ebü'l-Hayr Selâme b. Zekâ' el-Mevsilî'nin kaydettiği kırk kadar eseri daha emin bulunduğunu belirtir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şimşâtî. *el-Envâr ve meĥâsinü'l-eş'âr* (nşr. Seyyid M. Yûsuf), Küveyt 1397/1977, neşredenin girişi, s. 1-21; İbnü'n-Nedîm. *el-Fihrist* (nşr. Nâhid Abbas Osman), Devha 1985, s. 293-294; Seâlibî, *Yetimetü't-dehr*, I, 109, 138; II, 149; Ahmed b. Ali en-Necâşî. *er-Ricâl* (nşr. M. Cevâd en-Nâifî), Beyrut 1408/1988, II, 93-95; Sem'ânî. *el-Ensâb*, VII, 386; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, XIV, 240-244; a.mlf., *Mu'cemü'l-büldân*, III, 362-363; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb* (Zekkâr), VII, 3199; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 401; Hasan b. Ali b. Dâ-

vûd el-Hillî, *er-Ricâl* (M. Sâdik Âl-i Bahrülülûm), Necef 1392/1972, s. 141; Safedî, *el-Vâfi*, XII, 194; Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'n-nahu* (nşr. Abdülâl Sâlim Mekrem), Beyrut 1406/1985, VIII, 5-12; Muhammed b. Ali el-Hâirî el-Erdebîlî, *Câmi'u'r-ruvât*, Beyrut 1983, I, 600; Abdullah Efendi el-İsfahânî, *Riyâzü'l-'ulemâ' ve ĥiyâzü'l-fużâlâ'* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Kum 1401, s. 212; Sezgin, *GAS*, VII, 27-28; VIII, 182-183; IX, 183; Ebü'l-Kâsım el-Hûî, *Mu'cemü ricâli'l-ĥadîş*, Beyrut 1403/1983, XII, 153-155; Seyyid M. Yûsuf, "eş-Şimşâtî ve kitâbühü'l-Envâr ve meĥâsinü'l-eş'âr", *MMLADm.*, XLV (1973), s. 359-370; W. P. Heinrichs, "al-Şimşâtî", *EJ²* (İng.), IX, 442.

MEHMET YAVUZ

ŞİMŞİRLİK

Sancaĥa çıkma sisteminin kaldırılmasından sonra şehzadelerin ve hal' edilmiş padişahlarn Topkapı Sarayı'nda kapatıldığı, kafes de denilen yer, daire (bk. ŞEHZADE).

ŞİN

(ش)

Arap alfabesinin on üçüncü harfi.

Şin ile şin Ârâmî "şin"inden türemiş olup aynı şekle sahiptir ve noktalarla birbirinden ayrılır. "Şin"e noktasız sîn (sîn-i mühleme), "şin"e noktalı sîn (sîn-i mu'ceme) denilmiş ve üzerine konan üç nokta ile sînden ayırt edilmiştir. Bazı itinalı el yazmalarında alta konan üç nokta veya üste çekilen bir şerit (tire) "sîn"i ayırma işlevini görmüştür. Fenike, İbrânî ve Ârâmî alfabelerinde şin "diş" anlamına gelir ve yan yana iki dişi simgeler. Arap alfabesine de aynı biçimde intikal eden harf çeşitli alfabelere göre farklı istikametlere dönmüştür; çabuk yazım kolaylığı için zamanla keskin hatlarını yitirerek kavisli (ş) biçimini almış olmalıdır. Harfin Yunanca adı "sigma"dan hareketle Sâmi adının "ense, omuz, sırt" anlamına gelen "sikm" olduğu iddia edilmiş, bu sebeple harfin ilk şeklinin ön Sînâ dillerinde olduğu gibi bir çeşit boyunduruğu simgelediği ileri sürülmüştür (bk. HARF). Arap alfabesinde söylendiği şekliyle şin kelimesinin anlamı Hafîl b. Ahmed'e göre "cinsel ilişkiye düşkün adam, cesur adam"dır veya bir bitki adıdır (*el-Ĥuruf*, s. 29). Doĥu ebced tertibinde Ârâmî şinin pozisyonunu alan "şin" in sayı değeri 300, Batı ebced sıralamasında sonda yer aldığından sayı değeri 1000'dir.

Ana Sâmi dilinde s¹ (sîn), s² (şin) ve s³ (sâd) olarak girtlaksil olmayan üç sert titreşimsiz ıslıklının varlığı tahmin edilmiş-

tir. Sâmi dillerin birçoğunda bu üç fonem kaynaşıp eriyerek ikiye ve tek sese indirgenmiştir. Eski Etiyopyaca'da sîn ile sâd, Akkadca, Ugaritçe ve bazı Ken'ânî lehçelerde sîn ile şin, Ârâmî ve İbrânî dillerinde şin ile sâd birleşmiş, modern Etiyopya dillerinde her üçü tek ıslıklıya indirgenmiştir. Ancak Bibliik İbrânice'de (ש, ש, ס) eski Güney Arabistan ve modern Güney Arabistan'da (Mehri, Cibbâlî, Sukutî, Hobyût) üç farklı fonem ve biçim olarak devam eder. Arap dilinin tarihi boyunca bütün ıslıklılar gibi "şin" in de telaffuzu puslu kalmış, ses kaymalarına ve değişimlere uğramıştır.

Arap dilindeki şin fonemi ağız boşluğu harflerinden (hurûf şecriyye: c, ş, y, z) olup cîm ve yâ ile paylaştığı mahreci dil ortası ile üst damak ortasıdır. "Şin" i cîm sesinden ayıran önemli özellik "şin" in telaffuzunda hava hapsinin bulunmamasıdır. Şin sesinin en belirleyici vasfı ıslıklı ve yayılan bir karaktere sahip olmasıdır. Şin telaffuz edilirken ses dilin üst ortası ile üst damak ortası arasında yayılarak zâ mahrecine kadar uzanır. Bu tefeşşi özelliği zayıf olarak "z, f, ş" harflerinde de bulunur. Tefeşşi sıfatı ortadan kalkacağı için "şin" in kendi cinsi dışındaki harflere idgamı câiz görülmemiştir (Gânim Kaddûr el-Hamed, s. 320). Ancak Ebû Amr'ın "şin" e idgamını câiz gördüğü rivayet edilir: شس ← تس ← إلى ذي العرش سبيلاً (el-İsrâ 17/42) العرش سبيلاً ← إلى ذي العرش سبيلاً Buna karşılık, "ث, ث, ج, د, س, ض" harflerinin "şin" e idgamı câiz görülmemiştir: تش ← ش ← بأربعة شهداء ← بأربع شهداء gibi (en-Nûr 24/4; diğer örnekler için bk. el-A'râf 7/19; el-Feth 48/29; Yûsuf 12/30; Meryem 19/4; en-Nûr 24/62).

Şin fonemini içeren kelimelerin birçoğunun ziraatla ilgili olması, fonemin insanlığın ziraat ve çobanlık zamanında olduğu tahminine imkân vermiş ve şin sesinin yayılma, dağılma, karışma özelliği Arapça şin ile başlayan veya biten masdarlarda anlam yansımaları olarak görülmüştür (Hasan Abbas, s. 115-119).

Bazı Araplar, dişil hitap "kâf" ını belirginleştirmek için vakıf halinde "şin" e dönüştürerek telaffuz ederler; çünkü bu "kâf" ta dişillik belirten ayırıcı kesre vakıf halinde telaffuzda kaybolur: Aleyki → aleyş gibi. Bazı Araplar söz konusu "kâf" ı geçiş halinde de şin olarak telaffuz ederler. Mecnûn'un, sevgilisi Leylâ'ya benzettiği ve bir koyun vererek avcının tuzağından kurtardığı ceylan hakkında söylediği şu dizede görüldüğü gibi: / فَعَيْنَاهَا عَيْنَاهَا وَجِدَ شَ جِيدَهَا / سَوَى أَنْ عَطَمَ السَّاقَ مِشَّ دَقِيقِي (Gözlerin onun gözleri, boynun onun boynu / Ne var ki bacak

kemiğin onunkinden ince). Bu fonem dönü-şümü bazı Arap mesellerinde de görülür. Buna fonetik biliminde ve leksikolojide “keş-keçe” yahut “şenşene” adı verilir (İbn Cinnî, I, 206; Azîze Fevâl Bâbetî, I, 560, 570). Söz konusu fonetik dönüşüm bazı kaynaklarda Benî Temîm veya Benî Esed’e nisbet edilir (Ebü’t-Tayyib el-Lugavî, II, 230-232; Cevherî, *eş-Şihâh*, “kşş” md.). Yemenliler’e veya İbn Abdürabbih’e göre Tağlib kabilesi sadece dişil hitap “kâfi”ni değil mutlak olarak “kâf”ı “şîn”e dönüştürerek telaffuz eder: Lebbeyke → lebbeyşe gibi (Azîze Fevâl Bâbetî, I, 570). Bazı Araplar, dişil hitap “kâf”ının harekesini belirginleştirmek için vakıf halinde “kâf”ı a şîn ekleyerek telaffuz ederler, geçiş halinde ise bunu yapmazlar, مَرَّتْ بِكَيْتْ gibi (İbn Cinnî, I, 207). Mısır ve Filistin halk dilinde ise şîn ilâvesi hem dişil hem eril hitap “kâf”ına yapılır (Ebü’t-Tayyib el-Lugavî, II, 232). Bazı Arap halklarının dilinde ve günlük konuşmada şîn fonemi zây, cîm veya “sâd”a benzeren bir sesle, cîm fonemi de “şîn”i andıran bir sesle telaffuz edilir: أَشْدَقُ ← أَزْدَقُ, مَشْغُولٌ ← مَشْغُولٌ gibi (Sîbeveyhi, IV, 479; İbrâhim Enîs, s. 69). Farsça’dan Arapça’ya geçen kelimelerde hisirtili Fars “şîn”i “sîn”e dönüşür: سَرَوَالٌ ← سَرَوَالٌ gibi. Daha yeni iktibaslarda ise Fars “şîn”i Arap “şîn”i ile temsil edilmiştir: شَاءٌ ← شَاءٌ gibi. Buna mukabil Arapça’dan Farsça’ya yapılan iktibaslarda Arap “sîn”i Fars “şîn”i ile temsil edilmiştir: نَشْرٌ ← نَشْرٌ gibi.

Arap dilinde şîn harfi “b, s, c, h, ħ, z, z, s, ş, ç, ğ, f, k, k, l, m, n, h” harfleriyle fonetik değişim ve dönüşümlere uğrayarak birçok eş anlamlı ya da yakın anlamlı kelimelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. b → ş: bülbül / şülşül (hafif, zarif); ş → ş: behş / behş (şevkle koşmak); c → ş: ‘anc / ‘anş (çekmek); ħ → ş: faħîħ / faşîş (yılan sesi); ħ → ş: ħabraķa / şabraķa (yirtmak); z → ş: züyûc / şuyûc (yayılmak); z → ş: mezķ / meşķ (yirtmak); s → ş: ğabes / ğabeş (alaca karanlık); ş → ş: şarm / şerm (kesmek); ž → ş: żarħ / şerħ (yarmak); c → ş: ‘adf / şedf (parçalamak); ğ → ş: ğanec / şenec (yaşlı); f → ş: fedħ / şedħ (kırmak); ķ → ş: ķarħ / şerħ (yarmak, yaralamak); l → ş: tenâvül / tenâvüş (almak), lağb / şağb (lakırtı); m → ş: mevş / şevş (yıkamak); n → ş: nezr / şezr (göz değmek); h → ş: berheme / berşeme (keskin bakmak) (Ebü’l-Kâsım ez-Zeccâcî, s. 58-59, 105; Ebü’t-Tayyib el-Lugavî, I, 10-11; II, 219-239, ayrıca bk. tür.yer.; Onat, I, 128, 191, ayrıca bk. tür.yer.).

Şîn fonemi bütün Türk lehçelerinde bulunmakla birlikte ana Türkçe’de şîn ile başlayan kelimeye rastlanmaz. Yâkutça’da çe

ile şîn “sîn”e dönüştüğü gibi Eski Türkçe, Çağatayca ve Kazakça’da çe fonemi “şîn”e dönüşmüştür: Çıblak → şıblak, saç → şaş gibi. Sondaki “şîn”ler ise “sîn”e dönüşmüştür: Baş → bas gibi. Türk dili-Arap dili etkileşim ve iktibaslarında Arapça “şîn”lerin Türkçe çe, yâ ve sîn ile dönüşüme uğradığı görülmektedir: ç → ş: çak- / şakķ (şimşek çakmak); karçı- / kaşı- / kharş (kaşımak); çetin / şetün; şemûs / şemîs / çamuş / çamış (huysuz); y → ş: yarma / şerma, yarık / şenik, yama / şâme, yayık / şâyîf, yargu / şarfu, yaruk / şarç / şarħ / şark, yarıcı / şâric; ş → s: şart / sart- (yakutça: yarmak), şavas / savaş.

BİBLİYOGRAFYA :

Hañil b. Ahmed, *el-Hurûf* (nşr. Ramazan Abdüttevâb), Kahire 1969, s. 29; Sîbeveyhi, *Kitâbü Sîbeveyhi* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1977, IV, 306, 433, 434, 479; İbnü’s-Serrâc, *el-Uşûl fi’n-naħv* (nşr. Abdülhüseyn el-Fetlî), Beyrut 1405/1985, III, 400, 416; Ebü’l-Kâsım ez-Zeccâcî, *el-İbdâl ve’l-mu’âķabe ve’n-nezâ’ir* (nşr. İzzeddin et-Tenûhî), Dimaşk 1381/1962, s. 58-59, 105; Ebü’t-Tayyib el-Lugavî, *Kitâbü’l-İbdâl* (nşr. İzzeddin et-Tenûhî), Dimaşk 1379-80/1960-61, I, 10-11, 175-177, 226-229, 289, 332; II, 154-171, 219-239; ayrıca bk. tür.yer.; İbn Cinnî, *Sırru şinâ’ati’l-i’râb* (nşr. Hasan Hindâvî), Dimaşk 1405/1985, I, 47, 50, 60, 61, 205-207; İbn Sînâ, *Meħâricü’l-ħurûf* (nşr. ve trc. Per-vîz Nâtil Hânlerî), Tahran 1333, s. 15-16, 22, 26, 39, 44, 45; Saymerî, *et-Tebsıra ve’t-tezkire* (nşr. Fethî Ahmed Mustafa Aliyyüddin), Dimaşk 1402/1982, II, 952-954; Naim Hâzım Onat, *Arapça’nın Türk Diliyle Kuruluşu*, İstanbul 1944, I, 128, 191, 243-257, ayrıca bk. tür.yer.; İbrâhim Enîs, *el-Eşvâtü’l-luğaviyye*, Kahire, ts. (Mektebetü nehdati Mısır), s. 69; Gânim Kaddürî el-Hamed, *ed-Dirâsâtü’ş-savtiyye inde ‘ulemâ’i’t-tecvîd*, Bağdad 1406/1986, s. 320; Azîze Fevâl Bâbetî, *el-Mu’cemü’l-mufaşşal fi’n-naħvi’l-‘Arabî*, Beyrut 1413/1992, I, 560-570; Hasan Abbas, *Haşâ’işü’l-ħurû-ñi’l-‘Arabîyye ve me’ânihâ*, Dimaşk 1998, s. 48, 115-119; F. G. de Blois, “Sin ve Şhin”, *EJ²* (Fr.), IX, 639-640.

İSMAİL DURMUŞ

ŞİNÂSİ

(شناسی)

(1826-1871)

Batılılaşma dönemi öncülerinden,
şair ve gazeteci.

İbrâhim Şinâsi’nin doğum tarihiyle ilgili farklı rivayetler vardır. Hakkındaki ilk kaynakta doğum yılı önce 1242 (1826), sonra da 1240 şeklinde belirtilmiştir (Ebüzzi-yâ Mehmed Tevfik, *Numûne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1308, s. 214; İstanbul 1329, s. 226). Bir belgeye dayanmamasına rağmen bu tarihler araştırmacıların hareket noktasını oluşturmuş, doğumu için 1824 veya 1826 yılı öne çıkarılmıştır. İs-

tanbul’da dünyaya gelmiştir. Babası, Şumnu kuşatması sırasında (1829) şehid düşen Bolulu bir topçu yüzbaşısı yahut topçubaşısıdır. Onun aslen Bitlisli veya Taşköprülü, adının da Mehmed Ağa olduğu şeklinde rivayetlerden Mehmed adı son dönemde ele geçen bazı tapu kayıtlarınca doğrulanmaktadır (Ziyad Ebüzziya, s. 336-337). Annesinin adı Esmâ’dır.

İbrâhim Şinâsi önce mahalle mektebine gönderildi. Annesi Tophane Müşirliği’nde binbaşı rütbesiyle görevli bir kişiyle evlenince üvey babası tarafından oradaki kalemlerden birine devamı sağlandı. On beş yaşından evvel başladığı tahmin edilen kalemdeki hayatı on yıl kadar devam etti; zamanla Tophane Mektûbî Odası’nda hulefâ sınıfına geçip hâcelik derecesine yükseldi. Burada İbrâhim Efendi’den başta Arapça olmak üzere klasik bilgileri öğrendi; hocasının tavsiyesiyle Fîrûzâbâdî’nin *el-Ķâmüsü’l-muħiṭ*’inin önemli bir kısmını ezberledi. Asıl adı Châteauneuf olup Tophane Müşirliği’ne uzman sıfatıyla geldikten sonra Müslümanlığı kabul eden ve Mehmed Reşad adını alan bir Fransız subayından Fransızca öğrenmesinin yanında Batı ilimleri ve edebiyatı zevkini aldı. Bu arada Avrupa’ya talebe gönderileceğinden haberdar olunca Reşad Bey’in tavsiyesi üzerine arzusunu Tophane Müşiri Fethi Paşa’ya bildirdi, onun yardımıyla Sultan Abdülmecid’in huzuruna kabul edilerek Paris’e gidiş iznini aldı. Padişah iradesiyle hem kendisine hem geride kalan annesine maaş bağlandı, 5000 kuruş harcırah verildi ve muhtemelen 1849 Nisanı başında Paris’e ulaştı. Önceleri Paris’in yakın banliyösü Fontenay-aux-Roses’da kalan Şinâsi, burada Fransızca’sını ve Batı kültürünü geliştirecek bir koleje iki yıl devam etmiş olmalıdır. Silvestre de Sacy’nin oğlu, Fransız Akademisi üyesi ve *Journal des débats*’nin başyazarlarından Samuel Silvestre de Sacy başta olmak üzere ilim ve edebiyat çevresinden bazı önemli kişilerle tanışıp yakınlık kurdu. Annesine yazdığı 30 Kânunusânî 1266 (11 Şubat 1851) tarihli mektubundaki, “Şu günlerde işimi bitirmek üzereyim” sözü eğitiminde bir aşamanın sonuna geldiğini göstermektedir. Mevcut ipuçlarından hareketle kolejde iki yıl (1849-1851) okuduktan sonra 1851 yaz ayları içinde Paris’e yerleştiği söylenebilir. 25 Haziran 1851 tarihinde Société Asiatique’e üye kabul edildiği *Journal asiatique*’teki kayıtlara dayanılarak tesbit edilmiştir (IA, XI, 547). Buraya Kemal Efendi’den (Mart 1850) sonra üye olan ikinci Türk’tür. Société Asiatique kayıtlarında kendisinden “Şinâsi